

Η ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: Μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης ή αδικίας;

Καθηγητής Χρήστος Θεοφιλίδης,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

*Δεν υπάρχει μεγαλύτερη ανισότητα
από την ίση μεταχείριση των άνισων ανθρώπων*
Thomas Jefferson

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με βάση τη λογική ότι οι σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σχετίζονται τόσο με την ανέλιξη του ατόμου όσο και την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη της κοινωνίας, οι αρμόδιοι φορείς της Κυπριακής Δημοκρατίας υιοθέτησαν από το 1996 σύστημα κρατικής επιδότησης των φοιτητικών σπουδών, το οποίο έχει γνωρίσματα κοινωνικής δικαιοσύνης. Το σύστημα αυτό έχει διευρύνει σταδιακά τον κύκλο δικαιούχων, διαφοροποιεί το ύψος της χορηγίας για φοιτητές εσωτερικού και εξωτερικού που καταβάλλουν δίδακτρα καθώς και για φοιτητές με ειδικές ανάγκες ή που προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες· διαλαμβάνει, επίσης, παράταση της διάρκειας επιδότησης για λόγους υγείας ή για λόγους ανεξάρτητους της θέλησης των φοιτητών

Παρά τα πιο πάνω στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης που έχει το σύστημα κρατικής επιδότησης των φοιτητών, εξακολουθεί να παραμένει κοινωνικά άδικο εξαιτίας της γενικής και αδιαφοροποίητης επιχορήγησης πάνω στην οποία στηρίζεται. Συγκεκριμένα, σε κάθε ομάδα δικαιούχων παρέχεται το ίδιο ύψος επιδότησης ανεξάρτητα από το κοινωνιοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας.

Ένα μικτό σύστημα ιδιωτικής και κρατικής επιδότησης των φοιτητικών σπουδών θα ήταν κοινωνικά δικαιότερο. Ένα τέτοιο σύστημα θα μπορούσε να αποτελείται από τέσσερις πρόνοιες: (α) οι φοιτητές εύπορων οικογενειών να χρηματοδοτούν οι ίδιοι τις σπουδές τους, (β) να υπάρχει σύστημα υποτροφιών με κριτήρια την επίδοση και την οικονομική ευρωστία, (γ) να υπάρχει δυνατότητα χαμηλότοκων σπουδαστικών δανείων με μακροχρόνια περίοδο αποπληρωμής και (δ) να υπάρχει κρατική επιδότηση των φοιτητών που προέρχονται από χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.

ABSTRACT

Based on the rationale that higher education contributes both to the individual advancement and the societal economic, social and cultural development, the Cyprus Government has adopted since 1996 a system of student allowance, as well as of other provisions, which compares favourably to social justice criteria. Specifically, (a) the system has been expanded gradually to include all people who qualify for allowance, (b) it provides differential allowance for students who study either in Cyprus or abroad and who pay fees as well for students with special needs or who belong to families with three or more children, and (c) it provides extended allowance for medical reasons as well as for students who are delayed to graduate for reasons beyond their will.

Despite the above qualities of social justice, the system of public support for tertiary education remains unjust because of a uniform and undifferentiated student allowance. All

students who belong to the same group enjoy the same annual allowance irrespective of the family socioeconomic status.

A mixed system of private and public support for tertiary education will be more appropriate and will reflect social justice to a greater extent than the existing one. Such a system might be comprised of the following four elements: (a) students coming from rich families will have to cover all the cost for their tertiary education (b) a system of grants will be available for extremely capable but poor students, (c) a system of student loans with low interest rate will be available, and (c) students coming from poor families will have public support for their tertiary education.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μολονότι η προώθηση του αλφαριθμητισμού στην Κύπρο ήταν μόνιμη ατομική και κοινωνική επιδίωξη¹, η Κύπρος αξιώθηκε να ιδρύσει το πρώτο πανεπιστήμιό της νομοθετικά το 1989 και λειτουργικά το Σεπτέμβριο 1992². Τέσσερα χρόνια μετά τη λειτουργία του Πανεπιστημίου Κύπρου εισήχθη επίσημα ο θεσμός της φοιτητικής χορηγίας, αρχικά για τους φοιτητές του εξωτερικού και τρία χρόνια αργότερα για τους φοιτητές εσωτερικού που φοιτούσαν σε δημόσιες σχολές, οι οποίοι, σημειωτέον, δεν πλήρωναν δίδακτρα. Εστιάζω λοιπόν την προσοχή μου στη φοιτητική χορηγία και εξετάζω κατά πόσο αυτή, όπως εφαρμόστηκε, και εξακολουθεί να εφαρμόζεται, στην Κυπριακή Δημοκρατία, αποτελεί μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η ανάλυσή μου αποτελείται από δυο μέρη. Στο πρώτο μέρος περιγράφω σύντομα το ιστορικό της φοιτητικής χορηγίας και αναλύω το σκεπτικό πάνω στο οποίο αυτή στηρίζεται. Στο δεύτερο μέρος εξετάζω τις λεπτομέρειες της φοιτητικής χορηγίας και την προοδευτική μετεξέλιξή της μέσα από αλληπάλληλες τροποποιήσεις του βασικού νόμου, έτσι ώστε αυτή να γίνει κοινωνικά δικαιότερη³.

Κάνω μια παρένθεση για να εξηγήσω ότι η ενασχόλησή μου με το παραπάνω θέμα δεν είναι τυχαία. Πρώτα και κύρια, το θέμα της φοιτητικής χορηγίας έχει οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις: είναι ζωτικό θέμα γιατί για μια μερίδα φοιτητών είναι ενδεχόμενο να επέχει θέση εισιτηρίου για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και γιατί άπτεται της κοινωνικής πολιτικής του κράτους. Έπειτα, στην περίπτωση της Κύπρου, η φοιτητική χορηγία αφορά πολλούς δικαιούχους και συνεπάγεται μεγάλη δαπάνη. Στη δωδεκαετία 1996-2008 η λειτουργία του θεσμού επηρέασε κατά μέσο όρο 20894 δικαιούχους ετησίως και η ετήσια δαπάνη ανήλθε, κατά μέσο όρο, σε 25,5 εκατομμύρια λίρες. Το τελευταίο δεν αποτελεί έκπληξη, βέβαια, αφού τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στο

¹ Ο Π. Περσιάνης χρησιμοποιεί τη φράση «όνειδος αλφαριθμητισμού» για να περιγράψει τη θετική στάση των Κυπρίων έναντι της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Ο ίδιος διευκρινίζει ότι στην κοινή αντίληψη των Κυπρίων επικρατούσε παραδοσιακά η άποψη ότι «η εθνική ευφυΐα ήταν ο πλέον πολύτιμος εθνικός πόρος» (σ. 264). Βλέπε Περσιάνης, Π. *Συγκριτική ιστορία της εκπαίδευσης της Κύπρου (1800-2004)*. Αθήνα: Gutenberg, 2005. Σχεδόν δυο αιώνες προηγουμένως ο εθνομάρτυρας της Κύπρου Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός ήθελε να πολεμήσει τον «ανυχμό παιδείας» που επικρατούσε στο νησί ιδρύοντας το πρώτο ελληνικό σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο. Η δεδηλωμένη αγάπη και εκτίμηση των Κυπρίων προς την παιδεία εμφανίζεται και από το γεγονός ότι ήδη το 1937 φοιτούσαν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών 189 Ελληνοκύπριοι, ενώ το ακαδημαϊκό έτος 1980/81, δηλαδή περίπου δέκα χρόνια πριν την έναρξη λειτουργίας του πρώτου δημόσιου πανεπιστημίου στην Κύπρο, ο αριθμός των Κυπρίων φοιτητών του εξωτερικού ανερχόταν σε 11.900 (βλέπε Χρ. Θεοφιλίδης. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Κύπρο από την εποχή της ανεξαρτησίας (1960) μέχρι σήμερα: χαρτογράφηση του τοπίου. Στο *Ιστορία της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης: Πρακτικά του 4^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορία της Εκπαίδευσης* (Επ/της Σ. Μπουζάκης). Αθήνα: Gutenberg, 2006, σσ. 95-112.

² Για τους λόγους καθυστέρησης ίδρυσης πανεπιστημίου στην Κύπρο βλέπε: Θεοφιλίδης, Χρ., στο ίδιο, σ. 98-102.

³ Στην προετοιμασία της μελέτης μου είχα τη βοήθεια των λειτουργών του Τμήματος Χορηγιών του Υπουργείου Οικονομικών, τους οποίους ευχαριστώ θερμά.

διεθνή χώρο το κόστος σπουδών έχει αυξηθεί κατά την τελευταία δεκαετία και το κόστος αυτό επωμίζεται τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας⁴.

Στόχος μου είναι να απαντήσω τρία ερωτήματα: Πρέπει το κράτος να αναλαμβάνει μέρος του κόστους σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση; Πώς κατανέμεται η κρατική χορηγία στους δικαιούχους στην Κυπριακή Δημοκρατία; Αποβαίνει πράγματι μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης ο τρόπος με τον οποίο κατανέμεται η κρατική χορηγία για σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση; Θα απαντήσω σύντομα το πρώτο ερώτημα και λεπτομερέστερα τα άλλα δύο.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ

Μέχρι το 1996 η φοιτητική χορηγία στην Κυπριακή Δημοκρατία έπαιρνε τη μορφή φορολογικής ελάφρυνσης και ήταν παραχώρηση στην οικογένεια. Συγκεκριμένα, για κάθε τεκνο-φοιτητή η οικογένεια, που λόγω εισοδήματος ήταν υποχρεωμένη να καταβάλλει φόρο εισοδήματος στο Κράτος, τύγχανε φορολογικής ελάφρυνσης ύψους £500. Είναι αμέσως ευνόητο ότι η ρύθμιση αυτή ευνοούσε τις μεσαίες και ανώτερες κοινωνικές τάξεις, οι οποίες ήταν νομικά υπόχρεες να καταβάλλουν φόρο εισοδήματος στο Κράτος. Δεδομένης της θετικής συνάφειας που υπάρχει μεταξύ κοινωνιοοικονομικού επιπέδου και πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση –θέμα στο οποίο θα επανέλθω– το μέτρο αυτό αφορούσε περισσότερες οικογένειες με υψηλό εισόδημα και, συνεπώς, ήταν κοινωνικά άδικο με την έννοια ότι οι οικονομικά εύρωστες οικογένειες τύγχαναν κάποιας παραχώρησης για τις σπουδές των παιδιών τους, ενώ δεν συνέβαινε το ίδιο με τις οικονομικά ασθενέστερες οικογένειες που εξ αντικειμένου δεν κατέβαλλαν φόρο εισοδήματος.

Η αίσθηση για άδικη μεταχείριση μιας μερίδας πολιτών έγινε εντονότερη μετά την απόφαση για κατάργηση των διδάκτρων στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου λειτούργησε το Σεπτέμβριο 1992 με το σκεπτικό καταβολής διδάκτρων ύψους £1000 για κάθε ακαδημαϊκό έτος. Το μέτρο αυτό ουδέποτε εφαρμόστηκε. Ευθύς μετά την έναρξη εργασιών ασκήθηκαν τέτοιες πιέσεις, έτσι ώστε κανένας φοιτητής δεν κατέβαλε διδάκτρα, με αποτέλεσμα η πρόνοια για καταβολή διδάκτρων να γίνει ανενεργός.

Η ευνοϊκή μεταχείριση από πλευράς κράτους των φοιτητών του Πανεπιστημίου Κύπρου οδήγησε τους γονείς των φοιτητών εξωτερικού να απαιτήσουν ίση μεταχείριση. Ασκώντας πίεση και χρησιμοποιώντας την πολιτική διαδικασία κατόρθωσαν να ψηφιστεί ο βασικός νόμος για τη φοιτητική χορηγία⁵ ο οποίος προνοούσε για καταβολή ποσού £1000 ετησίως στην οικογένεια για κάθε τεκνο-φοιτητή στο εξωτερικό και επιπρόσθετη ετήσια χορηγία ύψους £200 για κάθε τεκνο-φοιτητή-τυφλό και £40 το χρόνο για κάθε παιδί σε πολύτεκνες οικογένειες⁶. Θεωρώ ότι η απόφαση για φοιτητική χορηγία ήταν μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης με την έννοια ότι όλοι οι φοιτητές, εσωτερικού και εξωτερικού που φοιτούσαν σε αναγνωρισμένα εκπαιδευτικά ιδρύματα, θα τύγχαναν εφεξής κρατικής χορηγίας για τις σπουδές τους, οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Κύπρου με απαλλαγή από τα

⁴ Μια πρόσφατη μελέτη στο πλαίσιο του προγράμματος «Σωκράτης» για το κόστος των πανεπιστημιακών σπουδών στον ευρωπαϊκό χώρο κάλυψε το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισπανία, τη Τσεχία, τις Κάτω Χώρες, τη Γερμανία και τη Νορβηγία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η δημόσια δαπάνη, ως ποσοστό του συνολικού κόστους, για τη διδακτική δραστηριότητα των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ήταν ως ακολούθως: Ηνωμένο Βασίλειο -36%, Ισπανία -40%, Νορβηγία -52%, Τσεχία και Γερμανία -56%, Κάτω Χώρες -59% (Βλέπε A. Schwarzenberger A. (Ed.). *Public/private funding of higher education: a social balance*. Hanover: His Hochschul-Information System, GHbH, 2008.

⁵ Ο νόμος είναι γνωστός ως Ν.77(Ι)1996 και ψηφίστηκε στις 19 Ιουλίου 1996. Ο ακριβής τίτλος του νόμου είναι «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών Νόμος του 1996». Ως ο βασικός νόμος περί φοιτητικής χορηγίας, παραμένει αναλλοίωτος ως προς τον τίτλο του. Ωστόσο, αρκετά άρθρα του έχουν μετέπειτα τροποποιηθεί, έτσι ώστε να γίνει περισσότερο δίκαιος από κοινωνική άποψη.

⁶ Απαραίτητες προϋποθέσεις για παραχώρηση της φοιτητικής χορηγίας ήταν η οικογένεια: (α) να διαμένει μόνιμα στις ελεγχόμενες από την Κυπριακή Δημοκρατία περιοχές και (β) να έχει τέκνο που φοιτά τακτικά σε εκπαιδευτικό ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που είναι αναγνωρισμένο στη χώρα του. Ο νόμος προνοούσε, επίσης, ότι η ετήσια χορηγία θα ίσχυε για το χρονικό διάστημα που ισοδυναμούσε με την κανονική διάρκεια σπουδών.

διδασκτριά, οι φοιτητές του εξωτερικού με χορηγία προς την οικογένεια, και οι πολύτεκνες οικογένειες ή που είχαν παιδιά με ειδικές ανάγκες με πρόσθετη χορηγία. Το εύλογο ερώτημα είναι: **Πρέπει το κράτος να επιχορηγεί το κόστος σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης;**

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δεν μπορεί παρά να είναι θετική. Η φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συνδέεται με ατομικό και κοινωνικό όφελος, το οποίο στηρίζει τόσο την ατομική ανέλιξη όσο και την κοινωνική πρόοδο.

Για το άτομο, η φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σημαίνει δυνατότητα οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ανόδου⁷ (Παυλίδης, 2007· Κασσωτάκης και Παπαγγελή-Βουλιουρή· 2002, Ψαχαρόπουλος, 1989). Είναι τεκμηριωμένο από την έρευνα ότι το εκπαιδευμένο άτομο έχει καλύτερες απολαβές, καλύτερη ποιότητα ζωής και καλύτερη προοπτική επαγγελματικής και κοινωνικής ανέλιξης. Έχει υπολογιστεί, για παράδειγμα, ότι στην αγγλική κοινωνία ένας απόφοιτος πανεπιστημίου σε ηλικία 49 ετών έχει εισόδημα κατά 70% υψηλότερο από άτομο που δεν έχει συμπληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση⁸.

Ταυτόχρονα, όμως, η εκπαίδευση είναι κοινωνική επένδυση γιατί δημιουργεί ανθρώπινο κεφάλαιο για την ίδια την κοινωνία. Το πανεπιστήμιο είναι προνομιακός χώρος παραγωγής και κωδικοποίησης της γνώσης και δημιουργίας εμπειρογνομωσύνης και, συνεπώς, αποβαίνει κυρίαρχο πεδίο διαμόρφωσης και αναπαραγωγής ενός μεγάλου μέρους του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται για την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη της κοινωνίας.

Καταλήγουμε, λοιπόν, ότι από τις σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση προκύπτουν ωφέλειες τόσο για τα άτομα που σπουδάζουν όσο και για την κοινωνία. Είναι, επομένως, θεμιτή και δικαιολογημένη η χρηματοδότηση από το κράτος σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Αναφέρθηκα ήδη στην ψήφιση του βασικού νόμου για τη φοιτητική χορηγία και σημείωσα ότι η απόφαση αυτή της Νομοθετικής Εξουσίας, με τη σύμφωνη γνώμη και της Εκτελεστικής Εξουσίας, ήταν μέτρο προς την κατεύθυνση κοινωνικής δικαιοσύνης. Σημειώνω ότι η ενέργεια αυτή ήταν η απαρχή για μια σειρά αποφάσεων με στόχο τη διεύρυνση μέτρων κοινωνικής δικαιοσύνης αναφορικά με την επιδότηση των φοιτητικών σπουδών στην Κυπριακή Δημοκρατία. Οι τροποποιήσεις του βασικού νόμου ήταν συνεχείς και αφορούσαν τρεις παραμέτρους: τις ομάδες δικαιούχων, το ύψος της χορηγίας και τη διάρκεια της επιδότησης.

Το σκεπτικό πίσω από τις κατά καιρούς τροποποιήσεις του βασικού νόμου ήταν η προώθηση μέτρων κοινωνικής δικαιοσύνης στην επιδότηση των φοιτητικών σπουδών. Το σκεπτικό αυτό αντανακλάται τόσο στις κατά καιρούς προτάσεις του Υπουργείου Οικονομικών όσο και στις εισηγήσεις των αρμόδιων Κοινοβουλευτικών Επιτροπών. Σταχυολογώ από διάφορα έγγραφα ενδεικτικά αποσπάσματα.

Η Επιτροπή Οικονομικών και Προϋπολογισμού της Βουλής υπέδειξε επανειλημμένα την ανάγκη για συμπλήρωση του βασικού νόμου, έτσι ώστε να είναι κοινωνικά δικαιότερος. Ευθύς μετά την ψήφιση του νόμου, και συγκεκριμένα στις 10.7.96, κατά τη διάρκεια σχετικής συζήτησης σημειώνει: «Να μελετηθούν τα κενά και οι αδυναμίες κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του νόμου και να γίνει περαιτέρω διεύρυνση του ίδιου του σχεδίου, ώστε να περιλάβει και άλλους δικαιούχους». Και συνεχίζει:

Η Επιτροπή πιστεύει ότι οι βελτιώσεις δυνατό να αφορούν τις ήδη προβλεπόμενες χορηγίες όσο και την περαιτέρω διεύρυνση του ίδιου του σχεδίου, ώστε να περιλάβει

⁷ Οι Κασσωτάκης και Παπαγγελή-Βουλιουρή υπογραμμίζουν ότι «η πραγματοποίηση ανώτατων σπουδών συνιστά βασική προϋπόθεση για την κοινωνική –και αρκετά συχνά– και την οικονομική επιτυχία του ατόμου» (σ. 9).

⁸ Αναστασιάδης, Τ. (2000). Επιστολή που δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο τύπο τον Οκτώβριο του 2000.

και άλλους δικαιούχους, με στόχο την πιο ισορροπημένη αντικατάσταση των ελαφρόνσεων που απωλέσθησαν με τη φορολογική μεταρρύθμιση⁹.

Η ίδια κοινοβουλευτική επιτροπή επανέρχεται τρία χρόνια αργότερα και επισημαίνει την ανάγκη για «εισαγωγή μιας σειράς ρυθμίσεων για δικαιότερη εφαρμογή του βασικού νόμου»¹⁰.

Παράλληλα, και η Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας, λόγω αρμοδιότητας, ασχολήθηκε επανειλημμένα με το θέμα της κρατικής επιδότησης των φοιτητικών σπουδών και, συγκεκριμένα, διατύπωσε την άποψη πως η φοιτητική επιδότηση μπορεί να γίνει δικαιότερη. Τα παρακάτω σχόλια είναι ενδεικτικά.

Κρίνεται δίκαιο να καταστούν δικαιούχοι και οι οικογένειες των φοιτητών που φοιτούν σε προγράμματα που αξιολογήθηκαν-πιστοποιήθηκαν από το ΣΕΚΑΠ και το ΚΥΣΑΤΣ... Η Επιτροπή έχει την άποψη ότι η κυβέρνηση πρέπει να μελετήσει αμέσως την εισαγωγή αντισταθμιστικών μέτρων καθόσον αφορά τους φοιτητές μονοετών και διετών κλάδων σπουδών. Η άποψη αυτή εδράζεται στο σκεπτικό ότι τέτοια μέτρα θα συμβάλουν στην κοινωνικά δικαιότερη αντιμετώπιση των φοιτητών... Επισημάνθηκε έντονα στην Επιτροπή η ανάγκη δικαιότερης κατανομής της εν λόγω ειδικής χορηγίας, καθώς και η ανάγκη επέκτασής της, ώστε να καλύψει και φοιτητές που παρακολουθούν μονοετείς και διετείς κλάδους σπουδών.¹¹ Υπάρχει ανάγκη αναθεώρησης στο σύνολό του του συστήματος παροχής ειδικών χορηγιών... με απώτερο στόχο τη δικαιότερη κατανομή της εν λόγω χορηγίας¹²... Το υφιστάμενο σύστημα για τη φοιτητική χορηγία πρέπει το ταχύτερο δυνατό να επεκταθεί, ώστε να καλύψει όλες τις ομάδες φοιτητών¹³.

Αλλά και το αρμόδιο Υπουργείο, το Υπουργείο Οικονομικών, δεν παρέλειψε να υποβάλει αυτεπάγγελτα εισηγήσεις και να κάνει υποδείξεις για δικαιότερη κατανομή της φοιτητικής επιδότησης. Στην πρότασή του με αριθμό 746/99 εισηγείται «να γίνουν ορισμένες πρόσθετες τροποποιήσεις στο σχετικό νόμο, ώστε αυτός να καταστεί πιο δίκαιος»¹⁴. Τρία χρόνια αργότερα, με νέα πρότασή του, υποδεικνύει την ανάγκη για ίση μεταχείριση των φοιτητών, έτσι ώστε να καλυφθούν όλοι οι φοιτητές που φοιτούν σε αναγνωρισμένους ή αξιολογημένους-πιστοποιημένους κλάδους σπουδών, αλλά και να επανεξεταστεί το ύψος της χορηγίας για εργαζόμενους φοιτητές και για φοιτητές με ειδικές ανάγκες, καθώς επίσης και η διάρκεια της επιδότησης των φοιτητών¹⁵.

⁹ Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού για το νομοσχέδιο που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών Νόμος του 1996» Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 7 Ιουλίου 1996, σ.3.

¹⁰ Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού για το νομοσχέδιο που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών (Τροποποιητικός) Νόμος του 1999». Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 7 Ιουλίου 1999, σ. 1.

¹¹ Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας για την πρόταση νόμου που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών (Τροποποιητικός) Αρ. 2 Νόμος του 2000». Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 12 Ιουλίου 2000, σ. 3.

¹² Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας για την πρόταση νόμου που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών (Τροποποιητικός) Αρ. 2 Νόμος του 2000» και για το νομοσχέδιο που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών (Τροποποιητικός) (Αρ. 2) Νόμος του 2000». Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 23 Οκτωβρίου 2000, σ. 2.

¹³ Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας για το νομοσχέδιο που τιτλοφορείται «Ο περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών (Τροποποιητικός) Νόμος του 2001». Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 5 Οκτωβρίου 2001, σ. 4.

¹⁴ Πρόταση προς το Υπουργικό Συμβούλιο με αρ. 746/99, «Τροποποίηση των περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών Νόμων του 1996 και 1998». Λευκωσία: Υπουργείο Οικονομικών, 13.32.02, 7 Ιουλίου 1999, σ. 2.

¹⁵ Πρόταση προς το Υπουργικό Συμβούλιο «Τροποποίηση των περί Παροχής Ειδικών Χορηγιών Νόμων του 1996 έως 2001». Λευκωσία: Υπουργείο Οικονομικών, 13.32.002, 6 Ιουνίου 2002, σσ. 1-3.

Οι παραπάνω αναφορές αποτελούν δείγμα της ευαισθησίας των αρμόδιων φορέων για ίση μεταχείριση των φοιτητών και για δικαιότερη κατανομή της φοιτητικής επιδότησης. Ως αποτέλεσμα, ο σχετικός νόμος τροποποιήθηκε επανειλημμένα, όπως οι εκάστοτε συνθήκες επέβαλλαν, με στόχο αυτός να γίνει κοινωνικά δικαιότερος. Όπως ήδη υπέδειξα, η προσπάθεια για ίση μεταχείριση στην επιδότηση των φοιτητών προσλαμβάνει τρεις μορφές: *δικαιούχοι, ύψος χορηγίας, περίοδος επιδότησης*. Στο Γράφημα 1 σημειώνονται οι σημαντικότερες τροποποιήσεις του νόμου.

Από το Γράφημα 1 προκύπτει ότι:

- Δυο χρόνια μετά την έγκριση του νόμου γίνεται τροποποίηση η οποία επηρεάζει το ύψος της φοιτητικής χορηγίας για τις οικογένειες που καταβάλλουν δίδακτρα για τις σπουδές των παιδιών τους. Ο νόμος τροποποιήθηκε με την προσθήκη:
Στις περιπτώσεις που καταβάλλονται δίδακτρα από την οικογένεια του φοιτητή, αυτή δικαιούται επιπρόσθετη ειδική χορηγία ίση με το 50% των διδάκτρων, η οποία εν πάση περιπτώσει δεν θα υπερβαίνει το ποσό των £500 για κάθε ακαδημαϊκό έτος της κανονικής διάρκειας σπουδών του εν λόγω φοιτητή (Ν.10(Ι)/1998, άρθρο 3(α)).
- Το 1999 ο βασικός νόμος τροποποιείται ως προς δυο σημεία. Πρώτο, διευρύνεται ο κύκλος των δικαιούχων και σ' αυτούς προστίθενται οι φοιτητές που δεν έχουν κυπριακή υπηκοότητα, οι οποίοι αποφοίτησαν από σχολείο Μέσης Εκπαίδευσης στην Κύπρο και των οποίων τουλάχιστον ο ένας από τους δυο γονείς ζει και εργάζεται στην Κύπρο. Στον κύκλο δικαιούχων προστέθηκαν και οι κύπριοι φοιτητές που φοιτούν σε δημόσιες σχολές με το σκεπτικό ότι, παρά την απαλλαγή από δίδακτρα, έχουν αυξημένα έξοδα διαβίωσης στα κέντρα που σπουδάζουν. Με τον ίδιο νόμο αυξήθηκε το ύψος της χορηγίας για φοιτητές-τυφλούς από £200 σε £400 και για παιδιά-φοιτητές πολυμελών οικογενειών από £400 σε £500 (Ν.116(Ι)/1999, άρθρο 3(α)(1)(α-δ)).
- Τον ίδιο χρόνο γίνεται δεύτερη τροποποίηση του νόμου, η οποία αφορά στη διάρκεια επιδότησης· εγκρίνεται παράταση της επιδότησης μέχρι δυο χρόνια για σοβαρούς λόγους υγείας, τεκμηριωμένους από ιατροσυμβούλιο (Ν. 152(Ι)/1999, άρθρο 2(β)).
- Τον Ιανουάριο 2000 αξιολογήθηκαν και εγκρίθηκαν από τα κατά νόμο αρμόδια σώματα ΚΥΣΑΤΣ και ΣΕΚΑΠ¹⁶ 118 προγράμματα σπουδών που πρόσφεραν ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Λεπτομέρειες των εγκριθέντων προγραμμάτων φαίνονται παρακάτω:

	Αρ. προγραμμάτων	Αρ. φοιτητών
Μονοετείς κλάδοι σπουδών	4	96
Διετείς κλάδοι σπουδών	88	2545
Τριετείς κλάδοι σπουδών	3	72
Τετραετείς κλάδοι σπουδών	23	554
Μεταπτυχιακά προγράμματα	-----	34
Σύνολο	118	3281

- Τροποποιείται, λοιπόν, ο νόμος για να καλύψει μόνο φοιτητές τριετών και τετραετών κλάδων σπουδών και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης (Ν. 103(Ι)/2001, άρθρο 5).

N77(Ι)/1996	N10(Ι) 1998	N116(Ι)/1999
--------------------	--------------------	---------------------

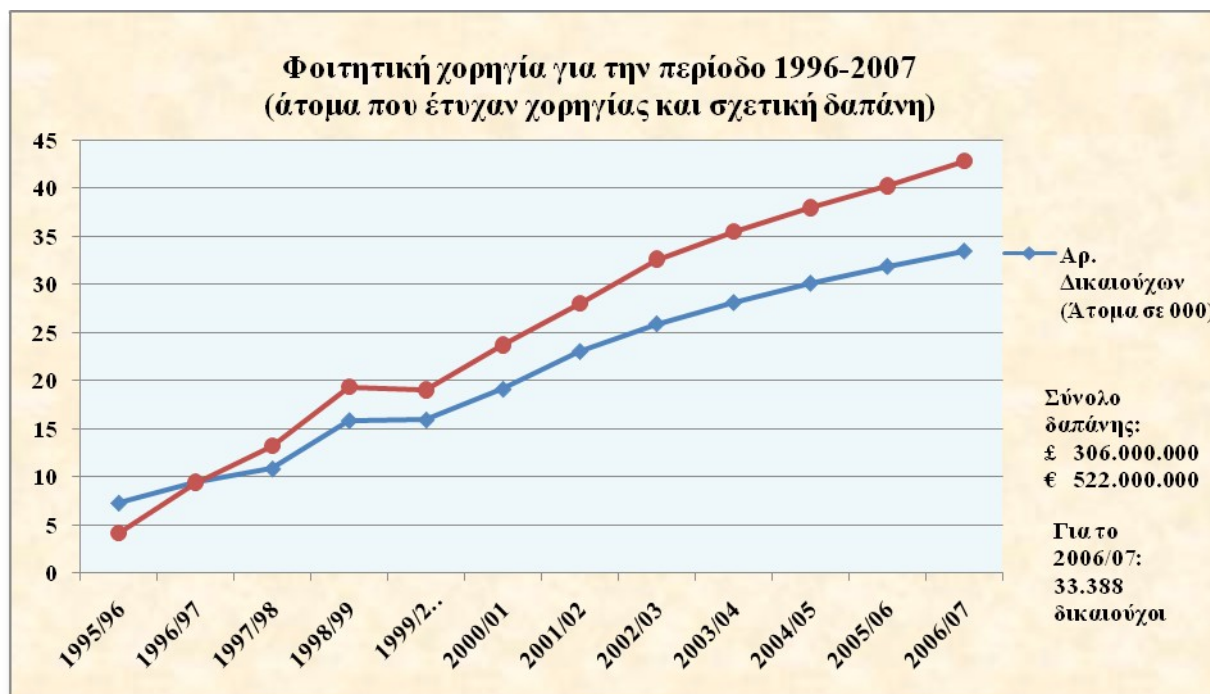
¹⁶ Τα ακρωνύμια ΚΥΣΑΤΣ και ΣΕΚΑΠ αναφέρονται σε δυο σώματα αξιολόγησης τίτλων και προγραμμάτων σπουδών, στο Κυπριακό Συμβούλιο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών (ΚΥΣΑΤΣ) και στο Συμβούλιο Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης-Πιστοποίησης (ΣΕΚΑΠ).

<p>ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ</p> <ul style="list-style-type: none"> Κύπριοι φοιτητές σε ιδρύματα εξωτερικού <p>ΥΨΟΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> £1000 Ειδική χορηγία <ul style="list-style-type: none"> Π: £400 T: £200 <p>ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Κανονική διάρκεια σπουδών 	<p>ΥΨΟΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> £500 για δίδακτρα 	<p>ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ</p> <ul style="list-style-type: none"> Μη Κύπριοι πολίτες που ικανοποιούν συγκεκριμένους όρους Κύπριοι φοιτητές στις δημόσιες σχολές Κύπρου <p>ΥΨΟΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Ειδική χορηγία <ul style="list-style-type: none"> Π: £500 T: £400
N152(I)/1999	N103(I)/2001	N125(I)/2002
<p>ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Παράταση 2 χρόνων για λόγους υγείας 	<p>ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ</p> <ul style="list-style-type: none"> Φοιτητές τριετούς και τετραετούς κύκλου σπουδών ιδιωτικών σχολών Μεταπτυχιακοί φοιτητές 	<p>ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ</p> <ul style="list-style-type: none"> Φοιτητές μονοετούς και διετούς κύκλου σπουδών ιδιωτικών σχολών Εργαζόμενοι φοιτητές με εισόδημα < £5000 <p>ΥΨΟΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Ειδική χορηγία: T £1800 <p>ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Παράταση αιτιολογημένη <ul style="list-style-type: none"> 1 χρ. για 1ετείς & 2ετείς κύκ. σπουδών 2 χρ. για 3ετείς & 4ετείς κυκ. σπουδών
N90(I)/2006	N137(I)2007	
<p>ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ</p> <ul style="list-style-type: none"> Εργαζόμενοι φοιτητές με εισόδημα < £10000 	<p>ΥΨΟΣ ΧΟΡΗΓΙΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Ειδική χορηγία: T £2000 <p>ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Παράταση ενός χρόνου πέραν της κανονικής διάρκειας σπουδών 	

Γράφημα 1: Οι βασικότερες τροποποιήσεις που έγιναν στο νόμο περί κρατικής φοιτητικής χορηγίας

- Νέα τροποποίηση που γίνεται ένα χρόνο αργότερα διευρύνει τον κύκλο δικαιούχων με την προσθήκη φοιτητών που παρακολουθούν μονοετείς και διετείς κλάδους σπουδών, καθώς και εργαζόμενων φοιτητών των οποίων το εισόδημα δεν υπερβαίνει τις £5000. Με τον ίδιο νόμο διαφοροποιείται το ύψος της επιδότησης για φοιτητές-τυφλούς. Εγκρίνεται επίσης παράταση ενός χρόνου της επιδότησης για λόγους ανεξάρτητους από τη θέληση των φοιτητών για μονοετείς και διετείς κλάδους σπουδών και δύο χρόνων για τριετείς και τετραετείς κλάδους σπουδών (Ν.125(Ι)/2002, άρθρο 2(β)(ν) & (ζ) (i-ii)).
- Τέσσερα χρόνια αργότερα διαφοροποιείται ο κύκλος των δικαιούχων φοιτητών με συμπερίληψη και των φοιτητών με ετήσιο εισόδημα το οποίο δεν υπερβαίνει το ποσό των £10 000 (Ν.90(Ι)/2006).
- Ένα χρόνο μετά διαφοροποιείται το ύψος της χορηγίας για φοιτητές-τυφλούς από £400 σε £1800. Επίσης, εγκρίνεται παράταση της διάρκειας επιδότησης για ένα χρόνο πέραν της κανονικής διάρκειας σπουδών για όλους τους φοιτητές (Ν.137(Ι)/2007, άρθρο 2(β) (ζ)(i-ii),3(α-β)).

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω συνεχών διαφοροποιήσεων, ο αριθμός των δικαιούχων διευρύνθηκε και από 7 320 που ήταν το ακαδημαϊκό έτος 1995/96 ανήλθε σε 33 680 το ακαδημαϊκό έτος 2006/07. Παράλληλα, αυξήθηκε και η σχετική δαπάνη από £4.140,000 που ήταν το ακαδημαϊκό έτος 1995/96 έγινε £42.763,878 το ακαδημαϊκό έτος 2006/07 (βλέπε Παράρτημα). Η προοδευτική αύξηση τόσο του αριθμού δικαιούχων όσο και της σχετικής δαπάνης φαίνεται στο Γράφημα 2. Γεγονός παραμένει ότι οι διαφοροποιήσεις σχετίζονται με μέτρα κοινωνικής δικαιοσύνης που αφορούσαν είτε στον κύκλο δικαιούχων είτε στο ύψος της χορηγίας είτε στη διάρκεια της επιδότησης των σπουδών. Αναφέρω τα κυριότερα στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης στις διαφοροποιήσεις που έγιναν.

Γράφημα 2: Η προοδευτική διεύρυνση του κύκλου δικαιούχων της κρατικής επιδότησης φοιτητικών σπουδών και η αύξηση της δαπάνης

- Η διαφοροποίηση του νόμου, έτσι ώστε η φορολογική ελάφρυνση που ίσχυε με βάση οικονομικά κριτήρια, μέτρο που ευνοούσε τις μεσαίες και ανώτερες κοινωνιο-

οικονομικές τάξεις, να μετατραπεί σε επίδομα £1000 για τους φοιτητές του εξωτερικού, αφού οι φοιτητές του εσωτερικού δεν πλήρωναν δίδακτρα.

- Η σταδιακή επέκταση του κύκλου δικαιούχων, έτσι ώστε αυτός να περιλαμβάνει όλους τους δικαιούχους που παρακολουθούν αξιολογημένα-πιστοποιημένα προγράμματα του εσωτερικού και εξωτερικού, ανεξάρτητα από τη διάρκεια του κύκλου σπουδών.
- Η διαφοροποίηση του ύψους επιδότησης των φοιτητών που πληρώνουν δίδακτρα και των φοιτητών-τυφλών, καθώς και αυτών που προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες
- Η παράταση της διάρκειας επιδότησης για τους φοιτητές που είτε αναγκάζονται να παρατείνουν τις σπουδές για λόγους υγείας, είτε καθυστερούν να περατώσουν τις σπουδές τους για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή τους, είτε δεν κατορθώνουν να περατώσουν τις σπουδές τους στον ελάχιστο χρόνο κανονικής φοίτησης.

Επισημαίνω, όμως, και το γεγονός ότι η πρόνοια του νόμου για **γενική και ομοιόμορφη επιδότηση** των φοιτητών, ανεξάρτητα από το κοινωνιοοικονομικό τους επίπεδο, είναι μορφή κοινωνικής αδικίας. Τόσο το παιδί ενός φτωχού γεωργού όσο και το παιδί ενός πλούσιου βιομήχανου επιδοτούνται ομοιόμορφα. Με απλά λόγια, άνισοι άνθρωποι τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης, γεγονός που συνιστά κοινωνική αδικία. Δυο επιχειρήματα οδηγούν στο συμπέρασμα αυτό.

Πρώτο, η γενική (προς όλους τους φοιτητές) και ομοιόμορφη (το ίδιο ύψος επιδότησης) κρατική χορηγία ευνοεί αναλογικά σε μεγαλύτερο ποσοστό τις οικογένειες με υψηλά εισοδήματα. Η έρευνα των Ψαχαρόπουλου και Καζαμία (1985) στον ελλαδικό χώρο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «οι νέοι των οποίων ο πατέρας ασκεί ελεύθερο επιστημονικό επάγγελμα έχουν τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες να σπουδάσουν στο πανεπιστήμιο από ότι οι νέοι των οποίων ο πατέρας είναι γεωργός ή εργάτης» (σ. 43). Οι ίδιοι ερευνητές υπέδειξαν ότι το συστατικό στοιχείο της κοινωνίας που επιδιώκει οι πολίτες της να έχουν ίσα δικαιώματα «είναι η δυνατότητα τους για πρόσβαση στο ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης και η ισότιμη δυνατότητά τους για οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική άνοδο» (σ. 42). Όπως αποδείχτηκε από την έρευνα όμως, η πρόσβαση αυτή είναι πιο εύκολη για υπονηφίους φοιτητές με υψηλό κοινωνιοοικονομικό επίπεδο. Το εύρημα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί, όπως υποστηρίζουν οι Κασσωτάκης και Παπαγγελή-Βουλιουρή (2002), η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, «αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές διαδικασίες κοινωνικής επιλογής πάνω στην οποία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό η κοινωνική διαστρωμάτωση» (σ.9). Η γενική και ομοιόμορφη επιδότηση των φοιτητών διαφοροποιεί σε βάρος των οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων τη δυνατότητα πρόσβασης. Συνεπώς, με το γενικό και αδιαφοροποίητο σύστημα κρατικής επιδότησης των φοιτητών γίνεται μια άδικη ανακατανομή εισοδημάτων υπέρ των εύπορων πολιτών. Άτομα που δεν μπόρεσαν να σπουδάσουν καταβάλλουν φόρους, μέρος των οποίων χρησιμοποιείται για σπουδές φοιτητών που προέρχονται συγκριτικά σε μεγαλύτερο ποσοστό από εύπορες οικογένειες παρά από φτωχές.

Έπειτα, οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα ξοδεύουν συγκριτικά μεγαλύτερο ποσοστό του ετήσιου εισοδήματός τους για τη δαπάνη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των παιδιών τους. Η κρατική επιδότηση καλύπτει μέρος των δαπάνων και μέρος του υπόλοιπου κόστους που συνεπάγονται οι σπουδές, π.χ. προμήθεια βιβλίων, έξοδα διακίνησης, ενοίκιο, ένδυση και υπόδηση, ψυχαγωγία. Η ετήσια δαπάνη για σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ως ποσοστό του οικογενειακού εισοδήματος είναι υψηλότερο για φτωχές οικογένειες σε σύγκριση με πλούσιες. Το ποσοστό αυτό έχει υπολογιστεί από τους Ψαχαρόπουλο και Καζαμία ότι ανέρχεται σε 21.3% και 17.5% για τους εργάτες/τεχνίτες και τους ελεύθερους αυτοαπασχολούμενους, αντίστοιχα. Παρ' όλο, λοιπόν, που μια φτωχή οικογένεια ξοδεύει ποσοστιαία μεγαλύτερο μέρος του οικογενειακού εισοδήματός για την πανεπιστημιακή μόρφωση των παιδιών της, τυγχάνει ακριβώς της ίδιας επιδότησης με αυτήν που έχει μια πλούσια οικογένεια. Αυτή η ίση μεταχείριση άνισων πολιτών είναι κοινωνική αδικία.

ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Υιοθέτησα την άποψη ότι το κράτος πρέπει να επιχορηγεί τις φοιτητικές σπουδές γιατί από αυτές προκύπτει ατομικό και κοινωνικό όφελος, το οποίο στηρίζει όχι μόνο την ατομική πρόοδο και ευημερία αλλά και την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη της κοινωνίας. Ξεκινώντας από αυτή τη λογική, οι αρμόδιοι φορείς της Κυπριακής Δημοκρατίας υιοθέτησαν και βελτίωσαν προοδευτικά ένα σύστημα επιδότησης σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με πρόνοιες που διέυρυναν σταδιακά τον κύκλο δικαιούχων, διαφοροποίησαν το ύψος της επιδότησης για συγκεκριμένες ομάδες φοιτητών και διαφοροποίησαν τη διάρκεια παροχής του φοιτητικού επιδόματος για ουσιαστικούς και αντικειμενικούς λόγους. Ενώ τα στοιχεία αυτά είναι μέτρα κοινωνικής δικαιοσύνης, ο γενικός και ομοιόμορφος τρόπος επιδότησης των φοιτητικών σπουδών ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας δεν είναι συμβατός με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Μια δικαιότερη και διαφορετική επιδότηση φοιτητικών σπουδών θα έκανε το σύστημα δικαιότερο, θα εξασφάλιζε ίσες ευκαιρίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και θα βελτιώνε τις συνθήκες σπουδών για τους φοιτητές που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Θεωρώ ότι ένα μικτό σύστημα διαφοροποιημένης κρατικής επιδότησης, με τέσσερις παραμέτρους, είναι κοινωνικά δικαιότερο. Η πρώτη παράμετρος είναι ότι οι οικονομικά ισχυρότερες ομάδες φοιτητών πρέπει όχι μόνο να καταβάλλουν δίδακτρα, αλλά να αναλαμβάνουν και όλο το κόστος σπουδών τους· δεν είναι ορθό ο φορολογούμενος πολίτης να επιδοτεί τις σπουδές ατόμων που έχουν την οικονομική ευχέρεια να καταβάλλουν οι ίδιοι το κόστος των σπουδών τους. Η δεύτερη παράμετρος αφορά σε ένα σύστημα υποτροφιών, το οποίο θα διευκολύνει τις σπουδές φτωχών αλλά προικισμένων υποψηφίων. Η τρίτη παράμετρος σχετίζεται με ένα σύστημα χαμηλότοκων σπουδαστικών δανείων με μακροπρόθεσμη χρονική περίοδο αποπληρωμής. Η τελευταία παράμετρος αφορά σε φοιτητές που προέρχονται από ιδιαίτερα χαμηλές εισοδηματικές τάξεις, για τους οποίους πρέπει να υπάρχει σύστημα μηνιαίας επιδότησης για κάλυψη τόσο των διδάκτρων όσο και του κόστους διαβίωσης. Ένα τέτοιο μικτό σύστημα έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα: βελτιώνει τις συνθήκες σπουδών, εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες, ενισχύει θετικά την υπευθυνότητα των φοιτητών και την παράθεση για πρόοδο στις σπουδές τους και αυξάνει τη δυνατότητα πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι ένα σύστημα διαφορετικής μεταχείρισης άνισων ανθρώπων και, για το λόγο αυτό, δικαιότερο.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Κασσωτάκης, Μ. & Παπαβαγγελή-Βουλιουρή, Δ. (2002). *Η πρόσβαση στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Παυλίδης, Π. (2007). Η «ιδέα του πανεπιστημίου» στη σύγχρονη κοινωνία της αγοράς. *Νέα Παιδεία*, τεύχος 122, σσ. 17-39.

Ψαχαρόπουλος, Γ. (1989). Αποτελεσματικότητα και ισότητα ευκαιριών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 29.6.1989, σσ. 41-46.

Ψαχαρόπουλος, Γ. & Καζαμιάς, Α. (1985). *Εκπαιδευτική ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Νομοθετήματα που αφορούν στην επιδότηση σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

N.77(I)/1996

N.10(I)/1998

N.116(I)/1999

N.152(I)/1999

N.103(I)/2001

N.125(I)/2002

N.90(I)/2006

N.137(I)/2007

Προτάσεις του Υπουργείου Οικονομικών για δικαιότερη κατανομή της φοιτητικής χορηγίας.

Πρακτικά συνεδριάσεων των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Παιδείας και Οικονομικών και Προϋπολογισμού που αφορούσαν στο θέμα της φοιτητικής χορηγίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΑΝΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ*

Ακαδ. Έτος	Αρ. Δικαιούχων	Δαπάνη
1995/96 (μισό έτος)	7320	£4.140.000
1996/97	9505	£9.400.000
1997/98	10850	£13.200.000
1998/99	15850	£19.305.000
1999/2000	15920	£19.000.000
2000/01	19100	£23.660.000
2001/02	23000	£28.000.000
2002/03	25871	£32.562.436
2003/04	28064	£35.430.347
2004/05	30054	£37.956.141
2005/06	31810	£40.200.179
2006/07	33388	£42.763.878
2007/08	20680 (μέχρι σήμερα)	€47.706.269 (μέχρι σήμερα)

* Πηγή: Τμήμα Κρατικών Χορηγιών, Υπουργείο Οικονομικών